

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «СПОРТИВНИЙ ВІДБІР ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ НА
ОСНОВІ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ»

Виконав: студент 2 курсу, групи ФК1-М18
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична
культура)

Костишен Олександр Володимирович

Керівник: Солопчук Д.М., кандидат
педагогічних наук, доцент

Рецензент: Заїкін А.В., кандидат педагогічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПРИ ВІДБОРІ ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ.....	6
1.1 Основи спортивної орієнтації і відбору юних спортсменів в дитячо- юнацькому спорті.....	6
1.1.1 Специфіка і динаміка розвитку в дитячому та юнацькому віці	20
1.1.2 Розвиток фізичних якостей	28
1.2 Відбір у спортивних іграх	33
1.3 Психологічні аспекти відбору	37
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	43
2.1 Методи дослідження.....	43
2.2 Організація дослідження.....	46
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ	48
3.1 Відбір у футболі	48
3.2 Характеристика показників фізичної підготовленості хлопчиків- футболістів.....	56
3.3 Характеристика рівня психофізіологічних особливостей хлопчиків- футболістів.....	60
3.4 Порівняльна характеристика показників фізичної підготовленості хлопчиків футболістів	65
3.5 Аналіз фізичного розвитку та функціонального стану серцево- судинної та дихальної систем хлопчиків-футболістів	68

3.6 Кореляційні зв'язки між показниками фізичної підготовленості і рівнем психофізіологічних особливостей	70
ВИСНОВКИ.....	72
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ОКГ – окружність грудної клітки.

ЖЄЛ – життєва ємкість легень.

ЧСС – частота серцевих скорочень.

САН – самопочуття, активність, настрій.

ДСО – дитяча спортивна організація.

ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа.

уд/хв – ударів на хвилину.

кг – кілограм.

см – сантиметр.

б – бали.

л – літр.

ВСТУП

Актуальність теми. Розроблено багато тестів і вправ, за якими оцінюють здатність дитини до конкретного виду спорту [8, 10, 11, 16, та ін.]. Так, самою важливою фізичною якістю для плавання на довгі дистанції являється витривалість, а потім вже м'язова маса, будова тіла, гнучкість, тоді як у боксі значення мають м'язова, швидкість. У стрільбі із луку важлива координація, у стрибках уводу – не лише координація, але і будова тіла, гнучкість та вестибулярна стійкість. Морфологічні та антропометричні показники також впливають на результат у визначеному виді спорту.

В якості критеріїв успішної змагальної діяльності оцінюється більшість фізіологічних параметрів. До них відносяться, в першу чергу, максимальне споживання кисню (межа можливого збільшення споживання кисню при зростанні інтенсивності м'язової), число серцевих скорочень при фізичних навантаженнях різної потужності, життєва ємність легень та ін.

В сучасному світі спортивна психологія ще не стала невід'ємною частиною процесу підготовки спортсменів. Більшість тренерів і спортсменів намагаються вирішити свої психологічні проблеми, базуючись, в більшій мірі, на життєвому досвіді, без урахування психологічних закономірностей спортивної діяльності. І, як показує практика, це їм вдається дуже рідко.

Сучасна спортивна психологія – це, насамперед, психологія, яка забезпечує процес формування гармонійної особистості в спорті, яка здатна до аналізу і готовності самій вирішувати проблеми. Важливим напрямком у спортивній психології є втручання її методів і засобів в практику роботи з юними спортсменами.

Навіть не багато численні дослідження, які проведенні з участю юних спортсменів, впевнено показують, що саме у дитячому і юнацькому віці формуються психологічні якості, які в подальшому сприяють або, навпаки, заважають спортсменам реалізувати свої можливості. Якості, які формуються

в дитячому та юнацькому віці, такі як «его» – спрямованість, особисто-престижна мотивація, формують тривожну, конфліктну, нестабільну особистість юного спортсмена, що не сприяє вдалому виступі на змаганнях у майбутньому. Більш того, це нерідко негативно впливає і на пост спортивне життя.

Необхідно проводити психологічний моніторинг юних спортсменів із застосуванням двох груп особистісних тестів. Перша група тестів дає можливість вивчення і оцінки генетично детермінованих і більш стійких психічних якостей, які визначають формування особистісних особливостей людини (конституційні тести).

Отже, актуальність полягає в тому, що вивчення особливостей динаміки психічного стану у спортсменів з різними особистісними характеристиками може бути використано тренерами і спортивними лікарями для психодіагностики особистості і психічних станів спортсменів, яка дозволить виявити їх сильні і слабкі сторони, дати прогноз ефективності їх майбутньої діяльності в умовах тренувань і змагань. Завдячуючи цьому можна вносити необхідні корективи в процес їх підготовки, і взагалі відбору до занять.

Мета роботи – полягає у дослідженні психофізіологічних особливостей та фізичної підготовленості хлопчиків при відборі до занять футболом.

Завдання дослідження:

1. Визначити рівень психофізіологічних особливостей хлопчиків , що займаються футболом у групі початкової підготовки.

2. Дослідити показники, які характеризують рівень фізичної підготовленості хлопчиків-футболістів.

3. Дослідити кореляційні зв'язки між фізичною підготовленістю і психофізіологічними особливостями хлопчиків 12 років.

4.Розробити модельні показники фізичної підготовленості та психофізіологічних особливостей хлопчиків 12 років до відбору в групи

початкової підготовки з футболу.

Об'єкт дослідження – особливості процесу відбору хлопчиків до занять футболом.

Предмет дослідження – засоби та методи відбору хлопчиків-футболістів у групи початкової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів. Результати нашого дослідження можуть бути використані тренерами ДЮСШ, учителями фізичної культури при організації процесу спортивного відбору і навчально-тренувального процесу.

Апробація результатів дослідження відбувалась під час щорічної звітної наукової конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-19 н.р. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24-25 квітня 2019 року).

Структура та обсяг роботи. Робота написана на 88 сторінках друкованого тексту і містить 11 таблиць та 14 рисунків. При написанні роботи використано 80 вітчизняних та іноземних літературних джерел. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, практичних рекомендацій і додатків.

ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел вітчизняних та зарубіжних вчених, а також отримані результати дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. Відбір до груп початкової підготовки з футболу повинен вирішувати питання оцінки спортивної обдарованості, яка визначається фізичними, руховими і психофізіологічними особливостями. Необхідно застосовувати методики, які визначають тип нервової системи, збудженість, рухливість і врівноваженість нервових процесів, особисту і ситуативну тривожність.

2. На першому етапі основним завданням постає вивчення доцільності вибору юним спортсменом виду спорту і встановлення наявності задатків для занять футболом. Остаточне рішення про залучення підлітка до занять футболом базується на комплексній оцінці показників.

3. Рішення про залучення підлітків до занять футболом базується на комплексній оцінці показників. Перевага серед підлітків одного віку надається тим, хто має кращі показники в тестуванні і більш високий рівень фізичного розвитку. Слід відзначати, що вищий рівень фізичних якостей не завжди збігається з майбутніми можливостями новачків. Тому не завжди доцільно відмовляти усім претендентам, у яких ці показники нижчі. Часто з часом вони надолужують відставання і досягають високих результатів.

4. Дослідженнями встановлено, що у хлопчиків-футболістів 12 років:

- 20 % середній рівень прояву збудженості нервової системи, 56 %
- вище середнього рівня, 24 % - нижче середнього рівня;
- 12 % хлопчиків мають середній рівень прояву гальмування нервової системи, 48 % – вище середнього рівня, 40 % - нижче середнього рівня;

- 32 % хлопчиків мають середній рівень прояву рухливості нервових процесів, 44 % – вище середнього рівня, 24 % - нижче середнього рівня;

- 68 % хлопчиків мають середній рівень особистої тривожності, 20 % – високий рівень, 12 % – низький рівень;

- 44 % хлопчиків мають середній рівень ситуативної тривожності, 36 % – високий рівень, 20 % – низький рівень;

- за показниками самооцінки психічного стану хлопчики в переважній більшості дещо завищено оцінюють своє самопочуття, активність і настрій;

- за показниками зосередженості, стійкості і концентрації уваги хлопчики мають середній рівень прояву цих показників;

3. Так показники фізичної підготовленості становлять в межах: з бігу на 20 м від 3,42 до 3,63 с; з човникового бігу 4x9 м від 12,22 до 14,57 с; в стрибках у довжину з місця від 180 до 196 см; у стрибках у висоту з місця від 35 до 48 см).

Дослідження фізичного розвитку засвідчили про те, що серед хлопчиків футболістів переважає мезоморфно-ектоморфний самототип.

5. Виявлено:

- хлопчики-футболісти із низьким рівнем особистої та ситуативної тривожності краще виконують завдання експериментальної програми;

- хлопчики-футболісти в яких переважає збудженість нервової системи добре виконують швидкісну роботу;

- хлопчики-футболісти, в яких переважає гальмування не завжди встигають у розумінні і виконанні поставлених перед ними завдань;

- хлопчики-футболісти, в яких переважає рухливість нервових процесів швидше перебудовують свою діяльність;

- хлопчики-футболісти із високою і середньою зосередженістю, стійкістю і концентрацією уваги ефективніше виконують поставлені перед ними завдання.

6. Виявлений значний рівень взаємозв'язку між показниками фізичної підготовленості і психофізіологічними особливостями хлопчиків-футболістів, коефіцієнт кореляції становить від 0,61 до 0,9.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведені дослідження, отримані результати і сформульовані висновки дозволяють нам розробити рекомендації:

1. При відборі у групи початкової підготовки необхідно враховувати показники психофізіологічних особливостей і фізичної підготовленості.

2. При комплектуванні груп початкової підготовки слід враховувати психофізіологічні особливості (збудження нервової системи, гальмування нервової системи, рухливість нервової системи; особисту і ситуативну тривожність; стійкість, концентрацію і зосередженість уваги) та їх рівень розвитку:

- хлопчики із середньою збудженістю нервової системи краще виконують завдання швидкісного та швидкісно-силового характеру;
- низька збудженість і переважання гальмування нервової системи свідчить про повільність у швидкісних рухах;
- низька рухливість нервових процесів свідчить про погану здатність переключатись з одного виду діяльності на інший;
- хлопчики із низькою особистою і ситуативною тривожністю краще почуваються в умовах змагальної діяльності;
- стійка зосереджена увага дає можливість довгочасно тримати у полі зору об'єкти змагальної діяльності;
- висока збудженість негативно впливає як на навчально-тренувальну, так і на змагальну діяльність.

3. Доцільно враховувати при відборі у групи початкової підготовки кореляційні зв'язки (табл. 1), які дають можливість перспективного прогнозування досягнення успіхів у спорті.

4. Отримані результати фізичної підготовленості хлопчиків, рівень розвитку психофізіологічних особливостей дозволяють рекомендувати наступні модельні показники:

Таблиця 1 – Модельні показники

Тести	Модельний рівень		
	Еталонний	Посередній	Мінімальний
Швидкість			
Біг 20 м, с (з високого старту)	3,00-3,51	3,52-3,60	3,61-3,65
Спритність			
Човниковий біг 4x9 м, с	11,0-11,8	11,9-12,95	12,96-13,30
Швидкісно-силові якості			
Стрибок у довжину з місця, см	192-189,7	189,6-181,2	181,1-178
Стрибок у висоту з місця, см	47-45,5	45,4-38,6	38,5-34
Психофізіологічні особливості			
Збудження	Вище середня 4-3,1	Середня 3	Нижче середня 2,9-2
Гальмування	4-3,1	3	2,9-2
Рухливість нервових процес.	4-3,1	3	2,9-2
Особиста тривожність	Низька	Середня	Висока
Ситуативна тривожність	Менше 30 балів	30 – 45 балів	Більше 45 балів
Зосередженість, стійкість, концентрація уваги			
1.Кількість переглянутих знаків	50-50,9	50,8-47,5	47,4-44
2.Швидкість перегляду (біт/с)	0,52-0,49	0,48-0,42	0,31-0,28
3.Коефіцієнт правильності роботи	0,50-0,47	0,46-0,38	0,37-0,3
4.Коефіцієнт ефективності роботи	0,39-0,3	0,29-0,27	0,26-0,2
Психічний стан			
Самопочуття	5,4	5,5-7	7,1
Активність	5,0	5,1-6	6,1
Настрій	5,1	5,2-6,8	6,9

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева Г. Ф. Психофизическое состояние детей дошкольного возраста в процессе освоения инновационной программы. Теория и практика физической культуры. М., 2010. № 6. С. 92.
2. Алабин В. Г., А. В.Алабин, В. П. Бизи Многолетняя тренировка юных спортсменов. Харьков : Основа, 1993. 243 с.
3. Андреев С. Н., Алиев Э. Г. Мини-футбол в школе [Текст]. М. : Советский спорт, 2006. 224 с.
4. Аршавский И. А. Физиологические механизмы и закономерности индивидуального развития. М. : Наука, 1982. 270 с.
5. Афанасьев С. Н., Луковская О. Л., Мызников Е. П. Методы клинических и функциональных исследований в физической культуре и спорте. Днепропетровск, 2012. 209 с.
6. Ахрамов Р. А. Исследование методов отбора перспективных юных футболистов : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». М., 1975. 29 с.
7. Безмылов Н. Н. Критерии отбора квалифицированных баскетболистов в команду: автореф. дисс. ... канд. наук по ФВиС: спец 24.00.01 «Олимпийский и профессиональный спорт». К., 2010. 24 с.
8. Бриль М. С. Отбор в спортивных играх. М. : Физкультура и спорт, 1986. 192 с.
9. Бабушкин В. З. Специализация в спортивных играх. К: Здоровье, 1981. 161 с.
10. Благуш П. К. К теории тестирования двигательных способностей. Пер. с чешского. Москва, Физкультура и спорт, 1982. 165 с.
11. Баладин В. И., Блудов Ю. М., Плахтенко В. А. Прогнозирование в спорте. М. : Физкультура и спорт, 1986. 192 с.

- 12.Бойченко Б. Вихідні положення спортивного відбору футболістів. Практикум з футболу. К. : Науково-методичний (технічний) комітет ФФУ, 2003. 86 с.
- 13.Братко А. А., Волков П. П., Кочергин А. Н., Царегородцев Т. И. Моделирование психической деятельности. Москва : Мысль, 1969. 198 с.
- 14.Булгакова Н. Ж. Проблема отбора в процессе многолетней тренировки. М. : Дисс. доктора пед. наук, М., 1977. 163 с.
- 15.Веревкин М. П. Мини-футбол на уроке физической культуры [Текст] : Уч.- мет. Пособие. 2-е изд. М. : ТВТ Дивизион, 2006. 96 с.
- 16.Волков В. М., Филин В. М. Спортивный отбор. М. : Физкультура и спорт, 1983. 176 с.
- 17.Волков Л. В. Вибір спортивної спеціалізації. К.: Здоровя. 1973. 163 с.
- 18.Волков Л. В. Обучение и воспитание юного спортсмена. К. : Здоровя, 1984. 144 с.
- 19.Волков Л. В. Основы спортивной подготовки детей і підлітків. К. : Вища шк., 1993. 152 с.
- 20.Волков Л. В. ТСО : способности, одаренность, талант. К. : Вежа, 1997. 128 с.
- 21.Волков Л. В. Система управления развитием физических способностей детей школьного возраста в процессе занятий физической культурой и спортом. М. : ГЦОЛИФК, 1989. 38 с.
- 22.Воронова В., Байрачный О. Анализ психологических показателей юных футболистов разных игровых амплуа. Теория и методика физического воспитания и спорта. К., 2006. № 4. С. 85-87.
- 23.Вяткин Б. А. Психологическая подготовка спортсмена к соревнованиям как процесс организации деятельности с учетом интегральной характеристики его индивидуальности. Психология и современный спорт : сб. науч. трудов. М. : Физкультура и спорт, 1982. С. 183-190.

24. Годик М. А., Бальсевич В. К., Тимошкин В. Н. Система общеевропейских тестов для оценки физического состояния человека. Теор. и практ. физ. культ. 1994. № 5. С. 24-32.
25. Годик М. А. Спортивная метрология. М. : Физкультура и спорт, 1988. 192 с.
26. Грим Г. Основы конституциональной биологии и антропологии. М. : Медицина, 1976. 292 с.
27. Джон Р. Вудэн. Современный баскетбол. М. : Физкультура и спорт, 1987. 125 с.
28. Донченко П. И. Баскетбол юнным. Ташкент, 1989. 138 с.
29. Дулібський А. В., А. Г. Ященко, В. В. Ніколаєнко. Спортивний відбір у футболі. Науково-методичний (технічний) комітет Федерації футболу України. Київ, 2003 135 с.
30. Дьячков В. М. Совершенствование технического мастерства. М. : Физкультура и спорт, 1972. 124 с.
31. Прогнозирование и отбор в спорте. Спортивная метрология. Под ред. В. М. Зациорского. М. : ФиС, 1982. С. 226-236.
32. Ильин Е. П. Одаренность, способность, качество – синонимы или разные понятия? Теория и практика физической культуры. 1981. № 9. С. 48-51.
33. Ильин Е. П. Психомоторная организация человека. СПб.: Питер, 2003. 384 с.
34. Кашев И. Метод определения психического состояния футболистов высокого класса перед матчами. Теория и практика физической культуры. М., 2007. № 11. С. 45.
35. Келер В. С., Платонов В. М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. Львів : Українська спортивна Асоціація, 1993. 269 с.
36. Коренберг В. В. Спортивная метрология : Словарь – справочник: Учебное пособие. М. : Советский спорт, 2004. 340 с.

37.Коробейніков Г. В., Коняєва Л.Д., Россоха Г.В. Дослідження психофізіологічних станів спортсменів високої кваліфікації. Актуальні проблеми фізичної культури та спорту. К., 2005. № 6-7. С. 71-74.

38.Костюкевич В. М. Управление тренировочным процессом футболистов в годичном цикле підготовки : монографія. Винница : Планер, 2006. 683 с.

39.Клименко В. В. Психомоторные способности юного спортсмена. М. : Физкультура и спорт, 1975. 84 с.

40.Лях Ю. Є., Черняк А. М., Гур'янов В. Г., Вихованець Ю. Г. Кількісна оцінка психофізіологічного стану людини за успішністю виконаної роботи. Фізіологічний журнал. 2001. Т. 47, № 6. С.63-70.

41.Мартыросов Э. Г. Методологические принципы спортивного отбора. Тезисы докладов Всесоюзной научно-практической конференции «Проблемы отбора и подготовки перспективных юных спортсменов». М. : 1989. С. 27-29.

42.Мартыросов Э. Г., Туманян Г. С. Телосложение и спорт. М. : Физкультура и спорт, 1976. 239 с.

43.Мартыросов Э. Г. Методы исследования в спортивной антропологии. М. : ФиС, 1982. 200 с.

44.Масальгин Н. А. Математическо-статистические методы в спорте. М. : Физкультура и спорт, 1991. 199 с.

45.Мотылянская Р. Е. Врачебно-физиологический раздел спортивного отбора и ориентации (методические рекомендации). М. : 1977. 88 с.

46.Мутко В. Л., Андреев С. Н, Алиев Э. Г. Мини-футбол – игра для всех [Текст]. 2-е изд. : Советский спорт, 2008. 264 с.

47.Николич А., Параносич В. Отбор в баскетболе : пер. с сербского. М. : Физкультура и спорт, 1984. 144 с.

48.Озеров В. П. Психомоторные способности человека. Дубна : Феникс+, 2002. 320 с.

49. Основы управления подготовкой юных спортсменов (Под ред. М. Я. Набатниковой). М. : Физкультура и спорт, 1982. 280 с.
50. Павлов И. П. Полное собрание починений. Т. 3. Кн.2. М.-Л., 1951. 269 с.
51. Платонов В. Н., Сахновский К. П. Подготовка юного спортсмена. К. : Рад. шк., 1988. 288 с.
52. Починкин А. В., Зайцев А. А., Губернский А. Н. Этапное развитие подготовки спортивного резерва в системе СДЮСШОР. Дифференцированный подход в системе многолетней подготовки спортсменов различной квалификации, специализирующихся в игровых видах спорта. Материалы Всероссийской с международным участием очно-заочной научной конференции. Малаховка, 2012. С.83-86.
53. Пшибыльский В. Методология исследования проблемы подготовки спортивного резерва в футболе на основе природосообразной стратегии организации многолетней подготовки юного футболиста. Теория и практика физической культуры. М. : 2007. № 4. С. 8.
54. Осташев П. В. Прогнозирование способностей футболиста. М. : Физкультура и спорт, 1982. 96 с.
55. Отбор и ориентация спортсменов в процессе многолетней подготовки. Теория спорта. Под ред. В. Н. Платонова. К. : Вища шк., 1987. 424 с.
56. Радионов А. В. Психодиагностика спортивных способностей. М. : Физкультура и спорт, 1973. 216 с.
57. Сабирзянов Н. К. Подготовка резерва для спорта высших достижений в системе СДЮСШОР. Физ. культ.: восп., образ., трен.-ка. М., 2011. № 6. С. 2-6.
58. Самер А. М. Комплектування груп початкової підготовки на підставі комплексної оцінки функціональних можливостей юних футболістів 9-11 років: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика

физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». К., 1998. 16 с.

59. Свищев Д. А. Детско-юношеский спорт – проблемы роста. Федер. справ. Спец. Вып. «Спорт России». М. : Центр страт. партнерства, 2010. С. 99-102.

60. Сахновский К. П. Подготовка спортивного резерва. К. : Здоровья, 1990. 152 с.

61. Сергиенко Л. П. Генетика и спорт. М. : Физкультура и спорт, 1990. 172 с.

62. Сиротюк А. Л. Упражнения для психомоторного развития дошкольников. Практическое пособие. М. : АРКТИ, 2008. 138 с.

63. Соломонко В. В., Лісенчук Г. А., Соломонко О. В. Футбол. К. : видавництво НУФВСУ «Олімпійська література», 2005. 196 с.

64. Стецюк С. Шляхи вдосконалення ресурсного забезпечення дитячо-юнацького футболу України. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2005. № 4. С. 98-101.

65. Сурков Э. Н. Психомоторика спортсмена. М. : Физкультура и спорт, 1984. 126 с.

66. Теплов В. М. Избранные труды. М. : Педагогика, 1985. С. 65-72.

67. Тогобицкая Д. М., Шамардина Г. М., Долбишева Н. Г. Основы математической статистики и ее использование при обработке данных в сфере физической культуры и спорта. Днепропетровськ, 2009. 64 с.

68. Туманян Г. С., Мартыросов Э. Г. Телосложение и спорт. М. : Физкультура и спорт, 1988. 214 с.

69. Фалес Й. Г., Левчук В. Є. Тестування у футболі та міні-футболі: Метод. посіб. Львів : НВФ «Українські технології», 2005. 112 с.

70. Филин В. П. Теория и методика юношеского спорта: Учебное пособие. М. : Физкультура и спорт, 1987. 128 с.

71. Фомин Н. А., Филин В. П. Возрастные основы физического воспитания. М. : Физкультура и спорт, 1972. 144 с.

72. Футбол. Навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, шкіл вищої спортивної майстерності. В. Г. Авраменко, О. Е. Бобарико, В. Г. Гончаренко та інші. К., 2003. С. 40-65.

73. Хейлік І. О. Організаційні технології психолого-педагогічної регуляції емоційного напруження тенісистів. Спортивний вісник Придніпров'я. 2006. № 2. С. 44-50.

74. Чирва Б. Г. Построение психической подготовки юных футболистов с учётом сенситивных периодов становления технического мастерства. Теория и практика физической культуры. М. : 2007. № 4. С. 16.

75. Шапочникова В. И. Индивидуализация и прогноз в спорте. М. : Физкультура и спорт, 1994. 159 с.

76. Шварц В. Б., Хрущов С. В. Медико-биологические аспекты спортивной ориентации и отбора. М. : Физкультура и спорт, 1984. 151 с.

77. Шинкарук Оксана. Ієрархічна структура відбору та орієнтації з позицій системного підходу. Теорія і практика фізичного виховання і спорту. 2006. № 1. С 62-66.

78. Шинкарук О. А. Критерии отбора перспективных спортсменов спортсменов в гребле на байдарках на этапе специализированной базовой подготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». К., 1993. 168 с.

79. Шиян В. М. Критерії відбору бадмінтоністів на етапі попередньої базової підготовки: дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт». Дніпропетровськ, 2011. С.16-18.

80. Яковлев Б. П., Багина В. А. Психическая нагрузка в спортивной деятельности: Методическое пособие. Великие Луки, 1996. 72 с.